

rum, usque in diem sepulturæ in matrem omnium. (Ecc. xl.) Apostolus quoque de miseris hujus vitæ conqueritur, et ait: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (Rom. vii.)

His igitur testimoniis eloquiorum divinarum satis probatur, mortem id habere in se boni, quod liberet hominem a miseris plurimis hujus vitæ. Deinde excellentius bonum mors adfert; cum janua efficitur a carcere, ad regnum. Id Sancto Joanni Evangelistæ et Apostolo revelatum est a Domino, cum propter fidem exultaret in insula Patmos: *Audisti, inquit, vocem de celo dicentem mihi: Scribe, Beati mortui qui in Domino moriuntur. Anodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis; opera enim illorum sequuntur illos.* (Apoc. xx.) Beata plane mors sanctorum est, quæ jussu celestis Regis ab ergastulo carnis animam educit, et ad regnum celeste perducit; ubi defunctæ laribus animæ sanctæ dulciter requiescunt, et pro mercede operum, coronam regni percipiunt. Sed et animabus, quæ ad purgatorium deducuntur, non exiguum beneficium mors affert; cum eas a timore gehennæ liberat, et certas de futura ac sempiterna felicitate constituit. Quid, quod ipsis etiam reprobis hominibus mors adveniens aliquid utilitatis afferre videtur, dum eos a corpore separans,

id efficit, ut mensura penarum non amplius crescat? Propter has egregias utilitates mors hominibus piis non ostendit faciem horrendam, sed blandam; non terribilem, sed amabilem. Hinc Apostolus Paulus secure clamat: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum.* (Phil. ii.), desiderium habens Dissolvi, et esse cum Christo. Et in Epistola priore ad Thessalonicenses, admonet Christianos probos (I. Thess. iv.), ut non contristentur in mortibus carorum, neque eos ut mortuos luceant, sed ut dormientes aspiciant. Sed vixit etiam mulier quædam sancta avorum nostrorum memoria, nomine Catarina Adorna, Genuensis, quæ sic ardebat amore Christi, ut incredibili desiderio cuperet dissolvi, et ad dilectum migrare: hinc quasi mortis amore capta, eam sæpe ut pulcherrimam et speciosissimam laudabat, id solum in ea reprehendens, quod se quærentes fugeret, et se fugientes quæreret. Consulat lector vitam B. Catharinæ Genuensis capit. VII.

Ex his igitur, quæ dicta sunt, habemus, mortem et prolem peccati, malam esse, sed ex gratia Christi, qui mortem subire pro nobis dignatus est, factam esse multis modis utilem et salutarem, amabilem et desiderabilem.

ARTE BENE MORIENDI

LIBER PRIMUS

CAP. I.

De primo præcepto artis bene moriendi, quod est, ut qui cupit bene mori bene vivat.

Aggredior nunc præcepta artis bene moriendi. Distribuemus autem hanc artem in partes duas: in priore trademus præcepta, quibus utendum erit, dum bene valeamus: in posteriore trademus ea, quibus opus erit, cum morbo periculoso laboramus, ut credibile sit mortem esse præ foribus: ac in parte priore trademus primum præcepta, quæ pertinent ad virtutes; deinde ea, quæ pertinent ad Sacramenta: his enim duobus maxima juvamus, tum ad bene vivendum, tum ad bene moriendum. Sed his omnibus præponendum esse videtur generale præceptum ut bene vivat, qui bene mori desiderat: nam cum nihil sit mors, nisi vitæ finis: certe omnis qui usque in fine bene vivit, bene moritur; neque potest male mori, qui nunquam male vixit: quemadmodum etiam, qui male semper vixit, male moritur: nec potest non male mori, qui nunquam bene vixit. Id quod in omnibus similibus rebus cernimus: omnis enim, qui rectam viam tenet, ad locum ad quem tendit, sine errore perlingit, contra vero qui a recta via aberrat, nunquam exitum vitæ inveniet et qui diligenter in studia scientiarum incumbit, brevi doctus, vel etiam et doctor evadit et qui scholas frequentat, sed ad percipiendas disciplinas animum non accommodat, oleum et operam perdit.

Sed objiciet fortasse aliquis boni latronis exemplum, qui semper male vixit, et bene beateque vitam finivit. Non ita est, quin potius pius ille latro pie sancteque vixit et ea

de causa pie quoque sancteque mortem obiit: nam tametsi partem vitæ majorem in sceleribus consumpsit, tamen partem aliam vitæ usque adeo sancte traduxit, ut peccata præterita facile purgaverit, et merita eximia comparaverit. Nam et charitate in Deum flagrans, Christum ab impiorum calamitatibus palam defendit; et charitate in proximum pariter flagrans, sodalem suum blasphemantem admonuit et corripuit, atque ad meliorem vitam revocare conatus est, vivebat enim vitam hanc mortalem, cum sodali suo diceret: *Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es? Et nos quidem juste, nam digna factis recipimus, hic vero nihil mali gessit.* (Luc xxiii.); neque mortuus erat, sed vivebat idem ipse latro, cum præclaram illam vocem emisit, Christum confitens et invocans: *Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum.* Itaque videtur hic unus fuisse ex illis, qui ultimi venerunt ad vineam et ante primos accepere mercedem.

Vera igitur et generalis est sententia illa: Qui male vivit, male moritur. Neque tamen negandum est, rem esse periculum plenam differre ad ultimum vitæ conversionem a peccatis ad justitiam; et longe feliciores esse qui jugum legis Dei portare incipiunt *Ab adolescentia tua.* (Thr. iii), ut Jeremias loquitur: et omni ex parte felicissimos, qui *Empti sunt ex hominibus primitivæ Deo, et agno; qui non solum cum mulieribus non sunt coinquinati, sed nec in ore eorum est inventum mendacium et sine macula sunt ante thronum Dei.* (Apoc. xxiv.) Qualis fuit Jeremias Propheta, et plusquam Propheta Joannes, et in primis mater Domini, et alii atque alii, quos Dei solius scientia novit. Ma-

neat igitur primum pronuntiatum, regulam bene moriendi pendere a regula bene vivendi.

CAP. II.

De secundo præcepto artis bene moriendi, quod est, mori mundo.

Jam vero ut quis bene vivat, necesse in primis est ut moriatur mundo, antequam moriatur vita corporali. Omnes enim qui mundo vivunt, mortui sunt Deo; neque fieri ullo modo potest, ut quis incipiat vivere Deo, nisi prius moriatur mundo. Hæc autem veritas in Scripturis sanctis tanta evidenter prædicatur, ut nisi ab infidelibus et incredulis in dubium revocari possit. Ac ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum, producant sanctos Apostolos Joannem, Jacobum, et Paulum, testes omni exceptione majores, quippe in quibus Spiritus sanctus, qui Spiritus est veritatis, apertissime loquebatur. Sic igitur scribit Joannes Apostolus et Evangelista, Christum ipsum loquentem inducens: *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam (Jo. XIV.), ubi mundi principem intelligit diabolum, qui princeps est omnium iniquorum: et per mundum intelligit cœtum omnium peccatorum, qui diligunt mundum, et diliguntur a mundo. Idem paulo post: Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit: si de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat, diligeret, quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. (Joan. xv.) Et alio loco: Ego non pro mundo rogo, sed pro his, quod dedisti mihi. (Joan. xxvii) Ubi manifeste Christus pronuntiat, mundi nomine intelligi eos, qui cum principe suo Diabolo audiunt in judicio: *Ite maledicti in ignem æternum. Idem in Epistola sua addit: Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo: quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est: et mundus transit, et concupiscentia ejus: qui autem facit voluntatem Dei manet in æternum. (Joan. xvii, I Jo. ii.)**

Audiamus nunc Coapostolum ejus Jacobum qui in Epistola sua sic loquitur: *Adulteri, nescitis quia amicitia hujus mundi inimi-*

ca est Dei? Quicumque ergo voluerit amicum esse sæculi hujus inimicus Dei constituitur.

Audiamus denique Coapostolum utriusque Paulum, vas electionis: hic in Epistola priore ad Corinth., scribens fidelibus omnibus dicit: *Debeueratis de hoc mundo exisse. Et in eadem ep. addit: Dum judicamur autem a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. (I Cor. v, xi.)* Ubimanifeste pronuntiat mundum totum in die novissimo esse damnandum. Proinde per mundum non intelligit cœlum et terram, neque omnes homines qui sunt in mundo, sed eos tantum qui diligunt mundum. Justi enim et pii mortales, in quibus charitas Dei, non carnis concupiscentia regnat, sunt quidem in mundo, sed non de mundo: iniusti autem et impii, non solum in mundo sunt, sed etiam de mundo, et per hoc non *Charitas Dei regnat in cordibus* eorum sed *concupiscentia cordis*, hoc est, luxuria: et *concupiscentia oculorum*, hoc est, avaritia; et *superbia vitæ*, hoc est, elatio mentis, qua se efferunt super alios, et Luciferi arrogantiam et superbiam, non Christi Jesu humilitatem et mansuetudinem imitantur.

Quæ cum ita sint si quis velit artem bene moriendi vere percipere, oportet eum serio, et non verbo et lingua, sed opere et veritate exire de mundo, imò etiam mori mundo, et cum Apostolo dicere: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. (Gal. vi.)* Est autem negotium hoc non ludus puerorum, sed res maxima et difficillima. Et ideo Dominus interrogatus an pauci sint qui salvantur, respondit: *Contendite intrare per angustam portam. (Luc. xxiii.)* Et apertius apud Matthæum: *Intrate per angustam portam, quia lata porta et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta et arcta via est quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam! (Matth. vii.)*

In mundo vivere, et mundi bona contemnere, res est difficillima: videre res pulchras et non amare: gustare dulcia, et non delectari, honores contemnere, labores appetere, novissimum lucum libenter tenere, gradus altiores aliis omnibus cedere, denique in carne quasi sine carne vivere, angelica potius quam humana vita dicenda esse videbatur. Et tamen Apostolus scribens ad Ecclesiam Corinthiorum, in qua pene omnes cum conjugibus suis vitam ducebant, ac per hoc non Clerici, non Monachi, non Anachoretæ; sed ut nos nunc loquimur, sæcula-

res erant; sic tamen eos alloquitur: *Hoc itaque dico, fratres: Tempus breve est. Relinquam est, ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint: et qui sicut, tanquam non sicut; et qui gaudent tanquam non gaudentes; et qui emunt tanquam non ementes; et qui possident, tanquam non possident; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur: præterit enim figura hujus mundi (I Cor. vii.)* Quorum verborum hæc sententia est, ut hortetur Apostolus fideles, ut erecti ad spem cœlestis felicitatis, rebus terrenis tam parum afficiantur, ac si ad eos non pertinent: ament uxores, sed amore tam moderato, ac si eas non haberent: si flere necesse est ob amissionem filiorum vel futurarum; tam moderate fleant, ac si non tristarentur neque flerent: si gaudium se offert ob lucrum vel honorem adeptum; tam modice gaudeant, ac si non gaudeant, id est ac si gaudium ad ipsos non pertineret: si domum vel agrum emunt; ita modice rebus illis afficiantur, ac si eas non possiderent. Denique jubet Apostolus, sic nos in mundo degere, ac si hospites et peregrini, non civis essemus. Quod etiam Apostolus Petrus adhuc apertius docet, cum ait: *Obsecro vos tanquam advenas et peregrinos abstinere vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam (I Petr. ii.)* Vult enim hic Beatissimus Apostolorum Princeps, ut etiam in propria civitate et domo sic vivamus, ac si in aliena domo et regione viveremus, parum omnino solliciti, si res in eo loco deficiant vel redundant. Id vero ideo præcipit ut sic abstinemus a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam: non enim carnalia desideria facile insurgunt, cum ea videmus, quæ ad nos non pertinent. Hoc igitur est in mundo non esse; quod ad eos pertinet, qui mundo mortui, soli Deo vivunt; ac per hoc mortem corporalem non timent, quæ ipsis non detrimentum sed lucrum apportat, juxta illud Apostoli Pauli: *Mihi vivere Christus est et mori lucrum. (Phil. i.)*

At quot, quæso, nostris temporibus inveniemus sic mundo mortuos, ut jam didicerint etiam carni bene mori, ac per hoc salutem suam in tuto ponere? Ego certe non dubito, in Ecclesia Catholica non solum in monasteriis et in clero, sed etiam in sæculo non paucos inveniri homines sanctos, et mundo vere mortuos, qui artem bene moriendi didicerint. Sed illud etiam negari non posse video plurimos inveniri, non solum non mor-

tuos mundo, sed mundo supra modum addictos, et voluptatum, honorum et divitiarum ardentissimos amatores, qui nisi mundo mori constituant, et reipsa mundo moriantur (I Cor. xi.) sine dubio mala morte peribunt, et cum ipso mundo, ut Apostolus loquitur, damnabuntur.

At iniquum fôrtaſſe amatores mundi, nimis difficile est mundo mori, dum in mundo sumus, et ea bona negligere, quæ Deus hominibus ad fruendum creavit. His ergo respondeo, non hoc Deum velle vel jubere, ut opes et honores atque alia mundi bona penitus negligantur, vel adiciantur: nam et Abraham amicus Dei in primis fuit, et divitias ingentes possedit. David quoque, et Ezechias, et Josias, reges ditissimi, et simul Deo amicissimi fuisse leguntur: quod idem de multis Christianis regibus et imperatoribus dicere possemus. Non igitur bona mundi hujus, opes, honores, voluptates Christianis hominibus penitus interdiciantur: sed amor immoderatus rerum mundi hujus, qui *Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ* a Joanne Apostolo nominatur. Abraham certe ditissimus erat sed non solum divitiis moderate utebatur, sed etiam omnia statim ad nutum Dei profundere paratissimus erat. (Gen. i.) Qui enim Filio unico, optimo, et amatissimo non peperit, cum eum Deus ab ipso patre immolari mandavit; quanto facilius opes omnes ad nutum Domini profundisset? Itaque Abraham dives opum erat, sed ditior fide et charitate et ideo non erat de hoc mundo, quin potius mundo mortuus erat. Quod idem dici potest de aliis sanctis viris, qui divitiis, potentia, et gloria, regnis etiam et imperio præditi, pauperes spiritu fuerunt, et mundo mortui, soli Deo viventes, artem bene moriendi accuratissime didicerunt. Itaque non abundantia opum, neque celsitudo honoris, neque regnum aut imperium faciunt hominem esse de mundo velut vivat in mundo, sed *Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum et superbia vitæ*, quæ uno verbo cupiditas dicitur, et diviniæ charitati opponitur. Proinde si quis incipiat, Deo aspirante, ipsum Deum vere diligere propter se, et proximum propter Deum; incipiet exire de mundo, et crescent charitate, minuetur cupiditas, et incipiet ille idem mori mundo: non enim potest charitas crescere, quin cupiditas minuat. Ita fiet, ut quod regnante cupiditate videbatur non posse fieri, ut videlicet homo

in mundo vivens non esset de mundo, crescente charitate, et imminuta cupiditate, reddatur facillimum: quod enim cupiditati est onus importabile et durum, id charitati est jugum suave, et onus leve.

Quod ergo supra diximus, exire de mundo et mori mundo non esse ludum puerorum, sed rem maximam et difficillimam; verissime dictum est de iis, qui potentiam gratiæ Dei non noverunt, et charitatis dulcedinem non gustaverunt; et qui animales sunt, spiritum non habentes: gustato enim spiritu desipit omnis caro. Igitur omnis, qui serio cupit artem bene moriendi perdiscere, ex qua arte pendet salus æterna, et omnis vera felicitas, non differat exire de mundo, et plane mori mundo; cum fieri nullo modo possit, ut quis mundo vivat et Deo, et terra fruatur et celo.

CAP. III.

De tertio præcepto artis bene moriendi, quod est, de tribus virtutibus theologis.

Docuimus in superiore capite, non posse bene mori, qui exit de mundo, et non moritur mundo; nunc addendum est, quid sit agendum ei, qui mortuus est mundo, ut vivat Deo: non enim datur bene mori, nisi ei qui bene vixit, ut in primo capite demonstravimus. Summa bene vivendi ponitur ab Apostolo in priore ad Timotheum in illis verbis: *Finis præcepti est charitas de corde puro, et fide non ficta.* (I. Tim. I.) Non ignorabat Apostolus responsum Domini ad eum qui interrogaverat: *Quid faciendo vitam æternam possideo?* (Luc. x.) respondit enim: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata* (Matth. xix.); sed voluit explicare paucissimis verbis finem præcepti primarii, ex quo tota lex, et totius legis intelligentia et adimpletio, et via ad vitam æternam dependet: et simul docere voluit, quæ virtutes sint necessariae ad perfectam justitiam, de quibus alibi dixerat, *Nunc manent, fides, spes, charitas, tria hæc: major autem horum est charitas* (I. Cor. xiii.) Ait igitur, *Finis præcepti est charitas*, hoc est finis omnium præceptorum, quorum observatio ad bene vivendum est necessaria, in charitate positus est; sic ut qui charitatem Dei habeat, omnia præcepta adimpleat, quæ pertinent ad tabulam secundam. Declarat hanc posteriorem partem, quæ obscurior videri poterat, idem Apostolus in Epistola ad

Romanos, dicens: *Qui diligit proximum, legem implevit: nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi mali non operatur; plenitudo ergo legis est dilectio.* (Rom. xiii.) Ex qua ratiocinatione unusquisque per se potest intelligere, omnia præcepta, quæ ad Deum colendum referuntur, in una charitate impleri. Nam quemadmodum charitas proximi erga proximum non operatur malum, sic etiam charitas Dei erga Deum operari non potest malum: proinde plenitudo legis, tam erga Deum, quam erga proximum, est dilectio.

Quæ sit autem vera et perfecta charitas tam erga Deum quam erga proximum, declarat idem Apostolus dicens, *Charitas ex corde puro, conscientia bona, et fide non ficta.* In quibus verbis per conscientiam bonam intelligimus cum Sancto Augustino præfatione in Psalmum trigesimum primum, virtutem spæi, quæ est una ex tribus virtutibus theologis. Dicitur autem spes conscientia bona, quia nascitur ex conscientia bona: quemadmodum desperatio ex conscientia mala: hinc est illud sancti Joannis: *Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos fiduciam habemus ad Deum* (Joan. iii.) Sunt igitur tres virtutes, in quibus perfectio Legis Christianæ consistit: charitas ex corde puro, spes ex conscientia bona, et fides non ficta. Sed quemadmodum ordine perfectionis prima est charitas, sic ordine generationis prima est fides, juxta illud ejusdem Apostoli: *Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc: major autem horum est charitas* (I. Cor. xiii.)

Ordiamur a fide quæ prima omnium existit in corde hominis justificandi. Non sine causa beatus Apostolus ad fidem addidit, *Non ficta.* Fides enim incipit justificationem modo sit vera et sincera, non falsa vel ficta. Fides Hæreticorum non incipit justificationem, quia non est vera, sed falsa, fides malorum Catholicorum non incipit justificationem, quia non est sincera, sed ficta. Dicitur autem ficta duobus modis, quando vel revera aliquis non credit, sed fingit se credere; vel credit quidem, sed non vivit, ut credit esse vivendum. Utrouque modo videntur esse intelligenda verba illa B. Pauli in Epistola ad Titum: *Constitentur se nosse Deum, factis autem negant.* (Tit. I.) Sic enim ea interpretantur Sancti Patres, Hieronymus in

commentario, et Augustinus serm. 31. De verbis Apostoli.

Et ex hac prima virtute hominis justus facile potest intelligi, quanta sit multitudo eorum, qui non bene vivunt, ac per hoc male etiam moriuntur. Prætermittit infideles, Paganos, Hæreticos, atheos, qui artem bene vivendi prorsus ignorant. Inter Catholicos, quantus est eorum numerus, qui verbis consentunt se nosse Deum, factis autem negant? qui consentunt Christum esse judicem vivorum et mortuorum, et tamen ita vivunt ac si judicem nullum haberent? qui Matrem Domini virginem esse fatentur, et blasphemando meretricem appellare non timeant? qui preces, jejunia, elemosynas, opera cætera virtutum laudant, et vitia contraria semper exercent? Omittit cætera, quæ nota sunt omnibus. Non igitur fidem non fictam se habere jactant, vel non credunt, quod se credere mentiuntur, vel non vivunt ut fides Catholica præcipit esse vivendum; ac per hoc agnoscant, se nondum cœpisse bene vivere, nec sperent feliciter se morituros, nisi gratia Domini aspirante, artem bene vivendi, et bene moriendi perdiscant.

Altera virtus hominis vere justus spes est, sive *Conscientia bona*, ut eam hoc loco appellandum censuit magister noster Paulus Apostolus. Hæc virtus ex fide nascitur; non enim sperare potest in Deo, qui vel Deum verum non novit, vel eum potentem et misericordem esse non credit. Sed ad spem excitandam et roborandam, ut non solum spes, sed etiam fiducia dici possit, plurimum valet conscientia bona. Qua fronte enim Deum adibat, atque ab eo beneficia petet, qui sibi conscius est peccati in Deum admissi et per veram penitentiam nondum expiati? Quis enim ab inimico beneficia petit? quis ab eo confidit se adjuvandum, quem sibi iratum esse non dubitat? Audi Sapientem, quid de spe impiorum sentiat, *Spes impij, inquit, tanquam lanugo est, quæ a vento tollitur, et tanquam spuma gracilis, quæ a procella dispergitur, et tanquam fumus, qui a vento diffusus est, et tanquam memoria hostis unius diei prætereantis.* Hæc Sapiens, qui sapientissime admonet impios, spem illorum rem esse fragilem, non solidam: breve, non diuturnam; possunt enim dum vivunt, aliquo modo sperare se aliquando penitentiam acturos, et Deo reconciliandos; sed cum mors advenerit, nisi Deus eos misericordia speciali præveniat, et penitentiam

illis inspiret, spes in desperationem commutabitur, et cum aliis impiis dicitur id quod in eodem loco legitur: *Ergo erravinus a via veritatis; et justitia lumen non lucit nobis.* (Sap. v.) etc. *Quid nobis profuit superbia? Aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? transierunt illa omnia tanquam umbra: hæc Sapiens, qui nos sapienter admonuit, ut si volumus bene vivere et feliciter mori, non audeamus vel ad punctum horæ in peccatis hæerere, inani fiducia decepti, multum adhuc nobis vitæ superesse, et tempore suo penitentiam seriam nos acturos; hæc enim inanis fiducia multos decepti, et adhuc decipiet nisi artem bene moriendi, dum tempus adest, prudenter adiciant.*

Restat virtus tertiam, quæ jure dicitur regina virtutum, videlicet charitas, cum qua nemo perit, sine qua nemo vivit, neque in via, neque in patria. Dicitur autem vera charitas illa esse, quæ nascitur *Ex corde puro*: non quod puritas cordis charitatem proprie gignat. *Charitas* (I. Jo. iv.) enim *ex Deo est*, ut loquitur S. Joannes; et clarus S. Paulus, cum ait: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. v.) Dicitur igitur charitas esse ex corde puro, quia charitas non accenditur in corde impuro, sed purificato per fidem divinam ab erroribus juxta illud Apostoli Petri, *Fide purificans corda eorum* (Act. xv), et per spem divinam purificato ab amore et cupiditate rerum terrenarum. Quemadmodum enim ignis non accenditur in lignis viridibus humore aqueo plenis, sed in lignis aridis; sic etiam ignis charitatis exigit corda purificata ab amore terreno, et ab inani fiducia in viribus propriis.

Ex his potest intelligi, quæ sit vera, falsa et feuca. Nam si quis forte de Deo libenter loquatur, et in precibus usque ad lacrymas compungatur, et opera quædam bona faciat, elemosynas distribuens, et sæpe jejunians; sic tamen ut in corde retineat amorem obscænum, inanem gloriam, odium erga proximum, et alia id genus, quæ cor impurum et sordidum reddunt, iste non charitatem divinam et veram, sed charitatis inanem speciem vel simulacrum gerit. Prudentissime igitur S. Apostolus non simpliciter fidem, spem, et charitatem nominavit, cum de vera et perfecta justitia loqueretur; sed ait: *Finis præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta.* (I. Tim. I.)

Atque hæc est ars vera bene vivendi et feliciter moriendi, si quis in hac vera et perfecta charitate ad mortem usque perseveret.

CAP. IV.

De quarto præcepto artis bene moriendi, quod continet tria documenta Evangelica.

Quamvis ea quæ dicta sunt de fide, spe, et charitate sufficere posse videantur ad bene vivendum; tamen ad hæc ipsa præstanda perfectius et facilius, tria documenta Christus ipse in Evangelio nobis dare dignatus est; sic enim ait apud Evangelistam Lucam: *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris; et vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando revertatur a nuptiis; ut cum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei. Beati servi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes.* (Luc. XII.) Hæc paravola duobus modis potest intelligi; de præparatione ad adventum Domini in die novissima, et ad adventum in die obitus uniuscujusque nostrum. Atque hæc posterior explicatio, quæ est S. Gregorii in Homilia tertia decima super hoc Evangelium, videtur magis ad rem nostram facere: nam expectatio diei novissimæ non pertinet nisi ad illos, qui tunc in vivis reperientur; Dominus autem eam proposuit Apostolis, et nobis omnibus. Certe enim Apostolorum successores per multa sæcula longissime aberant a die novissima. Deinde diem novissimam multa signa prævenient, quæ homines excitabunt, dicente Domino: *Erunt signa in sole et luna, et stellis, et in terris pressura gentium, arescentibus hominibus præ timore et expectatione, quæ supervenient universo orbi.* (Matth. XXI.) Adventum vero Domini ad iudicium particulare in die obitus cuiusque nostrum nulla certa signa prævenient, et hunc adventum significant illa verba in sanctis Scripturis sæpissime repetita, venturum Dominum ut furem, videlicet quando minus expectatur.

Exponamus igitur breviter hanc parabolam, et intelligamus, præparationem ad mortem rem esse omnibus nobis præ omnibus rebus maxime necessariam. Tria nobis omnibus Dominus præcipit; primum, ut simus præcincti lumbos; deinde, ut lucernas ardentes in manibus habeamus; postremo, ut vigilemus, expectantes adventum Domini, quando sit venturus, non minus, ignoramus,

quam ignorent plerique omnes furis adventum. Explicemus verba illa, *Sint lumbi vestri præcincti.* Sententia litteralis horum verborum ea est, ut simus parati et expediti ad currendum obviam Domino, cum nos per mortem vocaverit ad iudicium particulare. Similitudo præcinctorum lumborum sumpta est ex more orientalium, qui longis vestibus utebantur, et cum celeriter ambulaturi erant, colligebant vestem, et lumbos præcingebant, ne vestis longitudo cursum impeditet. Hinc de Angelo Raphaelæ, qui venerat comitaturus Tobiam juniorem, dicitur in libro Tobie: *Tunc egressus Tobias invenit juvenem splendidum, et quasi paratum ad ambulandum.* (Tob. V.) Et ex hac orientalium consuetudine scripsit sanctus Petrus: *Propter quod, succincti lumbos mentis vestræ, sobrii perfecte sperate,* etc. (I. Petr. I.), et Sanctus Paulus in Epistola ad Ephesios: *State, inquit, succincti lumbos vestros in veritate.* (Eph. VI.)

Porro habere succinctos lumbos, res duas significat: primo virtutem castitatis, secundo promptitudinem ad occurrendum Christo venienti ad iudicium, sive particulare sive generale. Priorem expositionem explicant sancti Patres, Basilus in explicatione capituli quinti decimi Isaie Propheta: Augustinus in libro de continentia, et Gregorius in homilia 13. super Evang. Et vere concupiscentia carnis, præter omnes animi perturbationes, impedit velocem et expeditum cursum ad occurrendum Christo venienti; quemadmodum e contrario nihil magis expeditum hominem reddit ad Christum sequendum, quam castitas virginalis, nam in Apocalypsi legimus, virgines Christum sequi *Quocumque iterit* (Apoc. XIV.), et Apostolus hortatur, et dicit: *Qui sine uore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum uore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est.* (Cor. VII.)

Sed altera expositio, quæ non restringit præcinctos lumbos ad solam continentiam, sed extendit ad expeditum obsequium Christi in omnibus rebus, est Sancti Cypriani in libro de exhortatione martyrii, capite octavo; et eam sequentur, qui commentaria scripserunt in Evangelium Lucæ. Sententia igitur hujus loci evangelici est, ut negotia omnia hujus vite, etiam optima et necessaria, non ita occupent animos nostros, ut impendant cogitationem primariam occurrendi Christo, cum nos vocaverit per mortem ad reddendam rationem omnium operum no-

strorum, imo etiam verborum et cogitationum, usque ad verba otiosa et cogitationes inutiles. Quid ergo facient cum mors advenit improvisa, qui toti sunt in rebus temporalibus occupati, et de reddenda Deo ratione de omnibus operibus, de omnibus verbis, de omnibus cogitationibus, de omnibus desideriis, de omnibus omissionibus, nullo unquam tempore cogitaverunt? num isti præcincti lumbos current obviam Christo? an potius implicati et iretiti jacebunt in sordibus suis obmutescentes et desperantes? quid enim respondebunt Judici dicenti: Cur non attendistis ad verba mea, quibus vos admonui dicens: *Primum querite regnum Dei, et justitiam ejus; et hæc omnia adjicientur vobis?* (Matth. VI.) Et cur non considerastis verba illa, quæ sæpe in Ecclesia publice vobis decantata sunt: *Martha, Martha sollicita es, et turbaris erga plurima: porro unum est necessarium, Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea?* (Luc. X.) Si reprehendi Marthæ sollicitudinem, quæ mihi ipsi servire devotissime cupiebat: an mihi placere poterit sollicitudo sua congregandi divitias supervacaneas, aucupandi honores periculosos, explendi cupiditates noxias; et interim oblivisci regnum Dei, et justitiam ejus, quod est præ omnibus maxime necessarium?

Sed veniamus ad alterum officium servi diligentis et fidelis: *Et lucernæ ardentes in manibus vestris.* (Luc. XII.) Non satis est servo fideli, succingi lumbos, ut libere et expeditè currat obviam Domino: sed requiritur lucerna ardens, quæ viam ostendat, cum nocturno tempore Dominus a nuptiali convivio rediens expectetur. Lucerna hoc loco legem Domini significat, quæ viam bonam ostendit. (Psal. CXVIII.) *Lucerna,* inquit David, *pedibus meis verbum tuum.* (Proverb. VI.) Et *Lex lux,* inquit Salomon in Proverbiis. Sed hæc lucerna non illuminat neque viam ostendit, si relinquatur in cubiculo vel in domo; itaque in manibus habenda est ut viam rectam demonstret. Multi sunt qui leges divinas et humanas noverunt; sed adeo peccata multa committant, vel opera bona et necessaria prætermittunt, quia non gerunt lucernam in manibus, id est, non applicat scientiam legis ad opera. Quam multi sunt viri doctissimi, qui peccata gravissima perpetrant, quia cum operantur, non consulunt legem Domini, sed iram, aut libidinem, aut aliquam aliam ex perturbationibus animi?

Si rex David, cum Bethsabeam nudam aspexit, consulisset legem Domini, *Non concupiscens uxorem proximi tui,* nunquam in tam grande scelus incidisset: sed quia consulit pulchritudinem mulieris, oblitus divinae legis, vir alioqui justus et sanctus, adulterium perpetravit. Oportet igitur lucernam legis Domini non reconditam in cubiculo, sed in manibus semper habere, et Spiritus sancti vocibus obedire, qui jubet, ut *In lege Domini meditemur die ac nocte* (Psal. I.): et cum ipso Propheta dicamus: *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas.* (Psal. CXVIII.) Qui enim lucernam legis Domini semper ante oculos mentis habet, Domino suo venienti securus occurret.

Restat officium tertium atque postremum servi fidelis, ut semper vigilet, incertum quando Dominus veniet: *Beati,* inquit, *sunt servi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes.* (Luc. XII.) Noluit Dominus noster id efficere, ut homines omnes certo tempore de vita discederet, ne toto præcedente tempore indulgerent crapulæ et ebrietati, ludis et jociis, aliisque operibus malis, et paulo ante mortem converterentur ad Deum. Vult igitur divina providentia ut nihil esset incertius hora mortis, dum alii moriuntur in utero matris, alii vix nati, alii in extremo senio, alii in flore juventutis; et rursum alii diu languent, alii repente moriuntur, alii a morbo gravissimo ac pene incurabili convalescunt, alii leviter ægotant, et cum videntur a morte securi, crescit morbi vis, et eos extinguit. Ad hanc incertitudinem designandam Dominus noster in Evangelio dicit: *Et si venerit in secunda vigilia et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit; beati sunt servi illi. Hoc autem scitote, quoniam si sciret patrifamilias quæ hora fur veniret, vigilaret ubique, et non sineret perfodi domum. Et vos estote parati; quia quæ hora non putatis, Filius hominis veniet.* (Ibid.) Porro ut intelligeremus quanti momenti sit, nobis persuaderi incertitudinem temporis, in quo Dominus ad iudicandum veniet, sive in morte singulorum, sive in fine mundi, nihil sæpius Scriptura sancta reperit, quam vocem illam (Matt. XXIV., et XXV. Marc. XIII. Luc. XII. et XXI., Thess. V. II. Petr. III. Apoc. III. et XVI.) *Vigilate,* et similitudinem furis, qui venire solet, quando minus creditur esse venturus. Verbum *Vigilate* repetitur passim in Evangelio Matthæi, Marci, et Lucæ, et similitudo

furis, non solum in Evangelis, sed etiam in epistolis Apostolorum, et in Apocalypsi.

Ex his omnibus intelligi potest, quanta sit negligentia et ignorantia, ne dicam dementia et stultitia maximae partis hominum, qui loties admoniti ab ipso Spiritu veritatis per scriptores sanctos, qui mentiri non poterant, ut praepareremur ad mortem, ut ad negotium maximum et difficillimum, et a quo pendet sempiterna et summa felicitas nostra, sempiternum summumque exitium: tamen pauci sunt qui ad voces, vel potius ad tonitrua S. Spiritus excitentur.

Sed dicet aliquis. Quid consilii nobis suggeris ut vigilemus sicut oportet, et vigilando ad mortem feliciter obeamus praepareremur? Nihil utilius mihi occurrit, quam ut frequenter per serium conscientiae examen ad mortem nos praepareremur. Et quidem Catholici homines singulis annis confessionem peccatorum accessuri non omittunt conscientiae examen. Et rursus cum egrotare incipiunt, ex decreto Pii Quinti Pontificis Maximi prohibentur medici egrotos secundo invisere, nisi per confessionem peccata, praemisso conscientiae examine, expiaverint. Denique, nulli fere sunt in Ecclesia Catholica, qui morte imminente, praemisso conscientiae examine peccata sua non confitentur. Sed quid dicemus de illis, qui morte repentina abripiuntur? quid de illis, qui phrenesi laborant, vel in delirium incidunt ante confessionem? quid de illis qui morbi gravitate oppressi, ne cogitare quidem possunt quot et quae peccata commiserint? quid de illis, qui moriendo peccant, vel peccando moriuntur, ut qui in bello injusto, vel singulari certamine, vel in adulterio deprehensi interficiuntur?

Ad haec et similia prudenter et religiose vitanda, nihil utilius excogitari potest, quam ut qui salutem suam aeternam cordi habent, his diebus singulis, mane videlicet et vespere, conscientiam suam diligenter discutiant; quid videlicet nocte vel die praecedente egerint, dixerint, cupiverint, cogitaverint, in quo peccati labes intervenerit: et si quid ejusmodi repererint, praesertim quod lethale videri possit, non differant vera contritionis remedium quaerere, cum proposito primo quoque tempore ad Sacramentum poenitentiae accedendi. Itaque petant a Deo contritionis donum, recogitent gravitatem peccati, detestentur ex animo culpam suam, discutiant serio quis quem offenderit homin-

culus videlicet Deum omnipotentem, et servus inutilis Dominum caeli et terrae; non parcat oculus lacrymis, nec manus tonsionis pectoris: denique propositum verum et efficax concipiant, Deum nunquam amplius peccando irritandi, neque patrem optimum offendendi. Hoc examen si mane et vespere, aut saltem semel in die rite frequentetur; vix fieri poterit ut quis moriendo peccet, vel peccando moriatur, vel ut delirio, vel amentia, vel casibus aliis praeveniatur. Atque ex hoc fiet, ut bene ad mortem comparatis nobis, neque incertitudine mortis officiat, neque vitae perpetua felicitas desi-

CAP. V.

De quinto praecepto artis bene moriendi in quo detegitur error divitum hujus mundi.

Ad ea quae supra dicta sunt, addenda est refutatio ejusdem erroris qui passim grassatur inter divites hujus saeculi, et multum impedit vitam bonam mortemque felicem. Error autem in eo positus est, quod existimant divites, opes quas possident, absolute et simpliciter esse suas, quando justo titulo eas possident; ac per hoc posse jure suo illas consumere, largiri, distrabere: neque posse illis dici: Cur ita facis? cur tam splendide vestis? cur tam opipare epularis? cur tam liberaliter in alendis canibus aut accipitribus, vel in ludis aleae, vel in aliis oblationibus pecunias perdis? Respondent enim. Quid ad te? de re mea non licet mihi facere quod volo? Hic vero error est sine dubio gravissimus et maxime perniciosus. Esto enim divites hujus saeculi domini sint opum suarum, si comparentur ad alios homines: tamen si comparentur ad Deum, domini non sunt, sed administri, aut oeconomus, aut villicus. Id vero multis testimoniis ostendere.

Audi Prophetam regium: *Domini, inquit, est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum, et universi, qui habitant in eo (Psalm. XXIII); et rursus alibi: Mox sunt omnes ferae sylvarum jumenta in montibus, et boves. Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terrae, et plenitudo ejus (Psalm. XLIX); et in libro primo Paralipomenon, cum in aedificationem templi obtulisset David tria millia talentorum auri, et septem millia talentorum argenti probatissimi, et marmor parium abundantissime: et ad exemplum regis, prin-*

cipes tribuum obtulissent auri talenta quinque millia, argenti talenta decem millia, et aeris talenta decem et octo millia, ferri quoque centum millia talentorum, dixit David ad Deum: *Tua est, Domine, magnificentia, et potentia, et gloria, atque victoria, et tibi laus: cuncta enim quae in celo sunt, et in terra tua sunt. Domine regum, et tu es super omnes principes tuae divitiae, et tua est gloria; tu dominaris omnium, et: Quis ego, et quis populus meus, ut possimus haec tibi universa promittere? tua sunt omnia et quae de manu tua accepimus, dedimus tibi. (I. Paral. XXIX.)* His addi potest testimonium ipsius Dei, qui per Aggaeum Prophetam dicit: *Meum est argentum, et meum est aurum (Agg. II.); quod ideo Dominus dixit, ut populus intelligeret, ad novam templi aedificationem nihil omnino de futuro, cum ipse templum reaedificari juberet, cuius est aurum et argentum, quod in universo terrarum orbe reperitur.*

Addam ex Testamento novo et verbis Christi duo alia testimonia. Parabola exstat apud Lucam de villico iniquitatis. *Homo quidam, inquit Dominus, erat dives, qui habebat villicum; et hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius, et vocavit illum, et ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuae; jam enim non poteris villicare. (Luc. XVI.)* Nomine divitis non potest esse dubium quin intelligatur Deus, qui ut paulo ante dicebamus, per Aggaeum clamat: *Meum est argentum, et meum est aurum (Agg. II.)* Nomine villici sive oeconomus, ut legitur in codicibus Graecis, intelligi debet homo dives, ut exponunt sancti patres. Joannes Chrysostomus apud Sanctum Thomam in catena aurea, Augustinus in quaestionibus Evangelicis, libro II, quaest. 34, Ambrosius, Beda, Theophylactus et Euthymius, et alii in hunc locum Sancti Evangelistae Lucae. Omnis igitur homo dives saeculi hujus, si Evangelio credit, fateri debet, opes, quas possidet, sive titulo justo sive injusto, non esse suas: sed si justo titulo possidet, se villicum sive oeconomum esse Dei; si injusto, esse furem et latronem. Quod autem homo dives in hoc mundo non sit dominus opum, quas possidet, ex eo potest intelligi, quod accusatur injustitiae apud Deum, Deus per mortem corporis, aut per egestatem illam amovet a villicatione, hoc enim significant illa verba: *Redde rationem villicationis tuae: jam enim non poteris villicare.* Neque desunt Deo rationes multae redigendi divites ad ino-

piam, et sic eos amovendi a villicatione: naufragia, latrocinia, grandines, erucae, nimia pluvia, nimia siccitates, nimis procellae, et alia id genus multa, voces Dei sunt, quae divitibus dicunt, *Non poteris diutius villicare.*

Quod autem in extrema parabola Dominus dicit, *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis; ut cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula (Luc. XVI.)*, non significat eleemosynas esse faciendas de injustis divitiis, sed eleemosynas esse faciendas de divitiis, quae revera non sunt divitiae, sed umbrae divitum ipsius Dei, qui per Aggaeum loco Evangelii secundo locum Lucae, ubi Dominus dicit: *Si in iniquo Mammona fideles non fuistis; quid verum est, quis credit vobis? (Ib.)* quorum verborum haec est sententia: *Si in Mammona iniquo, id est, si in divitiis falsis Fideles non fuistis, ut eas liberaliter largimini pauperibus; quis credit vobis divitias veras, divitias virtutum, quae hominem vere divitem faciunt? Sic intelligit et explicavit hunc locum Sanctus Cyprianus in sermone de opere et eleemosynis, nec multo aliter exposuit Sanctus Augustinus in libro secundo Quaestionum Evangelicarum, quaestione trigesima quarta, ubi Mammonam iniquitatis esse dicit divitias quas soli iniqui et stulti reputant pro divitiis; cum homines justi et sapientes nihili eas faciant, et sola dona spiritualia divitias veras esse contendunt.*

Alter locus Evangelicus est in eodem capite XVI Sancti Lucae, qui potest haberi tamquam commentarius parabola de villico iniquitatis. *Homo quidam, inquit Dominus, erat dives, qui induebatur purpura et bysso, et epulebatur quotidie splendide. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quae cadebant de mensa divitis, et nemo illi dabat: sed et canes veniebant et lingebant ulcera ejus. Factum est autem ut moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abrahae. Mortuus est autem dives, et sepultus est in inferno. (Luc. XII.)* Hic certe dives epulo unus erat ex illis, qui existimant se dominos esse divitiarum suarum, et non villicos aut oeconomos Dei, ideo non existimabat se peccare in Deum, si indueretur purpura et bysso et epulareret quotidie splendide, et canes multos aleret, fortasse etiam mimos et histriones. Dicebat enim intra se: Ego res meas consumo, nulli facio injuriam, non violo leges Dei, non blasphemio

non pejero, observo sabbatum, honoro parentes, non hominem occido, non adulterium perpetro, non falsum testimonium dico, non concupisco uxorem aut rem alienam. At si res ita se habet, cur sepultus est in inferno? cur cruciatur igne gehennæ? Fatendum igitur est, falli omnes, qui arbitrantur se esse dominos absolutos opum suarum, nam si dives epulo habuisset alia peccata graviora, Scriptura sancta aliquo modo eorum meminisset. Sed cum nihil addiderit, videtur omnino intelligi voluisse, supervacaneum illum cultum corporis in vestibus nimis pretiosis, et quo idianos magnosque sumptus in convivii, et multitudinem servorum et canum, cum nulla misericordia erga pauperem ulceribus plenum, satis magnam causam fuisse, cur dives ille sepultus sit in inferno, aeternis ardoribus cruciandus.

Sit igitur certa lex bene vivendi et bene etiam moriendi sæpe cogitare, et serio considerare ac mente revolvere, reddendam esse Deo rationem de supervacaneo luxu in palatiis, in hortis, in curribus, in multitudine servorum, in pretio vestium, in convivii, in coacervandis opibus, in aliis sumptibus non necessariis, ob quæ sit injuria magna multitudini pauperum et ægrotorum, quibus deest quod aliis superest; qui sine dubio et nunc ad Deum clamant, et in die iudicii clamare non desinent, donec ipsi quoque cum divite epulone, flammis inextinguibilibus cremandi tradantur.

CAP. VI.

De præcepto sexto artis bene moriendi quod explicantur tres virtutes morales.

Quamvis tres virtutes theologice, fides, spes, charitas, compendio quodam contineant omnia præcepta bene vivendi, ac per hoc etiam bene moriendi; tamen Spiritus sanctus auctor primarius omnium librorum divinarum, ad majorem intelligentiam hujus artis saluberrime, addere voluit tres alias virtutes quæ mirum in modum adjuvant homines, ut bene vivant et bene etiam moriantur. Eæ sunt, sobrietas, justitia, et pietas: de quibus sic loquitur Apostolus Paulus in Epistola ad Titum: *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et secularia desideria, sobrie, et juste, et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriae*

magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi. (Tit. II.) Erit ergo sextum præceptum bene vivendi et bene moriendi, *Ut abnegantes impietatem et secularia desideria, sobrie, et juste, et pie vivamus in hoc sæculo*: habetur hic summa totius divitiæ legis ad unam sententiam incredibili brevitate contracta, *Declina a malo, et fac bonum (Psalm. XXXVI.)*, ait Sanctus Propheta David. In malo duo sunt; aversio a Deo, et conversio ad creaturas, juxta illud Jeremia, *Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas; quæ continere non valent aquas (Jer. II.)* Quid igitur faciet qui utranque malum cupiet declinare? abnegabit *Impietatem et secularia desideria*. Impietas enim averit a Deo, et secularia desideria convertunt ad creaturas. Quod vero attinet ad faciendum bonum, tunc legem implemus, cum *Sobrie, et juste, et pie vivimus*, hoc est, cum sumus sobrii erga nos ipsos, justî erga proximum, et pii erga Deum.

Sed placet hæc paulo copiosius explicare, ut saluberrimum brevissimumque præceptum facilius ad praxim redigi possit. Quid igitur est impietas? Vilium contrarium pietati. Quis pietas? Virtus sive donum Spiritus sancti, quo Deum respicimus, colimus, et veneramur ut patrem. Jubemus ergo sic abnegare impietatem, *Ut pie vivamus in hoc sæculo*: vel quod in idem recidit; sic pie vivere in hoc sæculo, ut omnem abnegamus impietatem. Sed cur duo ista posita sunt, cum alterum sufficeret? Nimirum placuit Spiritui sancto ita loqui, ut intelligamus, debere nos, si volumus Deo placere, sic pietatem colere, ut nullam admixtam habeat impietatem. Neque enim desunt inter Christianos, qui pietatem colunt, dum orant Deum, cum sacrificio tremendo assistunt, dum Sacerdotem concionantem audiunt: sed interim vel blasphemant Deum in ludo, vel jurant per Deum sine causa, vel vota Deo facta non implent. Id vero quid aliud est, quam pie colere Deum, et impium esse in Deum; Oportet igitur eos, qui cupiunt bene vivere ut detur illis bene mori, ita pie Deum colere, ut abnegent omnem impietatem, imo etiam omnem umbram, quamvis tenuissimam, impietatis. Parum enim prodest, quotidie Missam audire, et Christum in sacro mysterio venerari, si interim imple Deum blasphemias, vel per Deum pejeres.

Est vero illud etiam diligenter attenden-

dum, quod non dixit Apostolus, *Abnegantes impietatem*, sed *Omnem impietatem*, id est, omne genus impietatis; et non solum atrocem, sed etiam levem impietatem. Quod adversus eos dicitur, qui non magnificiunt jurare sine necessitate, in locis sacris petulantibus oculo, quamvis non lascivo, feminas respicere, inter sacra solemnia confabulari, et alia id genus peccata committere; quasi Deum præsentem esse et omnia cernere, et peccata quantumvis levia notare non crederent. Deus noster *Deus zelotes est, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt eum; et Faciens misericordiam in millia his, qui diligunt eum, et Custodiunt præcepta ejus. (Exod. XX.)* Hoc ipsum exemplo suo docuit Filius Dei, qui cum mitis et humilis esset, et *Cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur non comminabatur (II. Petr. II.)* tamen cum vidisset *In templo vendentes columbas, et numularios sedentes (Joan. II.)*, zelo magno succensus, flagello facto ex funiculis *Ejecit vendentes et ementes, et mensas numulariorum everit; et dixit: Scriptum est, quia domus mea domus orationis est et vos fecistis illam speluncam latronum*: atque hoc ipsum bis fecit, semel anno primo predicationis, teste S. Joanne, et semel anno postremo, testibus tribus aliis Evangelistis, (*Matt. XXI. Marc. XI. Luc. XIX. Joan. II.*)

Pergamus ad secundam virtutem, quæ dirigit actiones erga proximum. Secunda virtus est justitia, de qua dicit Apostolus: *Abnegantes secularia desideria, juste vivamus*. Hic etiam locum habet illa sententia generalis, *Declina a malo et fac bonum (Ps. XXXVI.)*, non enim potest esse vera justitia erga proximum, ubi non cessant secularia desideria. Quid enim significant desideria secularia, nisi concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, et superbiam vitæ, quæ non sunt ex Deo, sed ex mundo, sive sæculo? Itaque sicut justitia esse non potest cum superbia vitæ, sic etiam secularia desideria non possunt ullo modo cum justitia vera conjungi. Poterit quidem filius hujus sæculi verbo et lingua simulare justitiam, sed opere et veritate eam præstare nullo modo poterit. Prudentissime igitur Sanctus Apostolus non dixit solum, *Juste vivamus*; sed præmisit, *Abnegantes secularia desideria*; ut radicem infectam veneno concupiscentiæ prius evelendam esse significaret, quam bona arbor justitiæ plantari in corde bono et optimo possit.

Quid autem sit juste vivere, non videtur in dubium revocari debere: notum enim omnibus est, justitiam hoc jubere, ut detur unicuique suum. *Reddite*, inquit Apostolus, *omnibus debita? cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. (Rom. XIII.)* Principi debetur tributum, parentibus honor, dominis timor: sic enim loquitur Dominus per Malachiam: *Si pater ego sum, ubi est honor meus? et si dominus ego sum, ubi est timor meus? (Malac. I.)* Venditori debetur justum pretium, operario justa merces, et sic de aliis ad eundem modum. Nec minori ratione, sed multo etiam majore, ii, ad quos pertinet distribuere bona communia, secundum justitiam distributam eæ conferre debent magis merentibus; non secundum acceptionem personarum magis conjunctis vel magis dilectis. Si quis igitur artem bene vivendi et bene moriendi discere velit, audiat Sapientem initio libri sui clamantem: *Diligite justitiam, qui judicatis terram (Sap. I.)*. audiat et S. Jacobum in Epistola sua lamentantem: *« Ecce merces operariorum, qui messerunt regiones vestras, quæ fraudata est a vobis clamant: et clamor eorum, in aures Domini sabaoth introiit. » (Jac. V.)*

Restat virtus tertia; quæ est sobrietas cui non minus contraria sunt desideria secularia, quam justitia. Neque enim per sobrietatem hoc loco intelligimus solum virtutem contrariam ebrietati, sed in universum virtutem temperantiæ sive moderationis, quæ facit ut homo secundum rationem, non secundum cupiditatem metiatur, quæ sunt necessaria ad corpus curandum vel conservandum. Porro virtus ista rarissime apud homines invenitur et secularia desideria videntur domos pene omnium divitum repluisse. Sed qui sapiunt, non attendere debent ad id quod stulti faciunt, quantumvis plurimi ac pene innumerabiles sint; sed ad id quod faciunt sapientes. Certe sapientissimus fuit Salomon, et tamen oravit Deum, dicens: *Duo rogavi te, ne deneges mihi antiquum moriar. Mendicitatem, et divitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo necessaria. (Prov. XXX.)* Apostolus Paulus sapiens erat, et dicebat: *Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti sumus; nihil enim intulimus in hunc mundum; hauri debium quod ne auferre tibi possumus. (I. Tim. VI.)* Quæ ratio sapientissima est. Quorsum enim solliciti esse debemus de supervacaneis divi-

tis, cum eas vobiscum asportare ad locum, ad quem per mortem pergitis, nequeamus? Christus Dominus non solum Salomone et Paulo sapientior, sed ipsa divina sapientia erat, et tamen dicebat: *Beati pauperes, et vae vobis divitibus* (Luc. vi.): et de se ipse dixit: *Vulpes foras habent, et volucres caelidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* (Luc. xi.) *Si in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum* (Deut. xix.), quanto magis in ore trium horum sapientissimorum virorum stare debet omne verbum? Quid si addamus quod divitiis nobis supersunt, nostrae non sunt, sed pauperum, ut communis sententia sanctorum Patrum et scholasticorum Doctorum habet: nonne stulti sunt, qui diligerent custodiunt id, unde ad gehennam divino iudicio damnabuntur?

Si quis igitur cupiat artem bene vivendi et feliciter moriendi omnino perdiscere, non sequatur turbam, quae non credit vel non magnificat nisi quae videt, sed Christum et Apostolos ejus sequatur, qui verbo et opere docuerunt negligenda esse praesentia, et expectanda esse *Beatam spem, et adventum gloriae magni Dei, et Salvatoris Jesu Christi.* (Tit. ii.) Vere enim tam magna res est, quam speramus in glorioso adventu Domini nostri Jesu Christi de coelo ad iudicium, ut omnis gloria, et omnes divitiae et omnia gaudia praeterita mundi hujus habenda sint, quasi non fuerint, et stultissimi et infelicissimi iudicandi sint, qui in re tanti momenti stultis potius quam sapientibus fidem habere volunt.

CAP. VII.

De septimo praecepto artis bene moriendi, quod est de oratione.

Duximus hactenus praecepta bene moriendi ex tribus virtutibus theologiceis, fide, spe, et charitate; et rursus ex tribus moralibus, sobrietate, justitia, et pietate; de quibus omnibus Beatus Apostolus Paulus nos admonuit. Addam nunc aliud praeceptum ex tribus operibus virtutum, oratione, jejunio, et elemosynas, quod ab Angelo Raphaelae didicimus; sic enim legitur in libro Tobiae Raphaelem angelum esse locutum, *Bona est oratio cum jejunio et elemosynis, magis quam thesaurus auri recondere.* (Tob. xii.) Est autem hoc ternarium operum honorum, fru-

ctus trium virtutum, religionis, misericordiae, et temperantiae, quae cum pietate, justitia, et sobrietate magnam habent similitudinem. Nam quemadmodum pietas respicit Deum, justitia proximum, sobrietas seipsum: sic etiam oratio, quae est actio religionis, respicit Deum; elemosyna, quae est actio misericordiae, respicit proximum; jejunium, quod est actus abstinentiae, respicit seipsum. De oratione multi multa scripserunt: nos pro ratione instituti nostri tria solum capita explicabimus: unum de necessitate orationis, alterum de fructibus orationis, tertium de modo fructuose orandi.

Necessitas orationis in divinis litteris adeo perspicua est, ut nihil ea clarius vel praecipiat, vel ostendatur. Quamvis enim sciat Deus, quibus rebus indigeamus, ut Dominus ipse affirmat apud Mattheum (Matt. vi.): tamen vult ut ea petamus, et per orationem, quasi per manus spirituales, vel instrumentum aliquod ad hanc rem accomodatum, ea capiamus. Audi Dominum apud Lucam; *Oportet semper orare, et non deficere* (Luc. xviii.): item, *Vigilate omni tempore, orantes.* (Luc. xii.) Audi Apostolum: *Sine intermissione orate.* (I. Thess. v.) Audi Ecclesiasticum: *Non impediaris orare semper.* (Ecc. xviii.) Quae praecepta non hoc significant, ut nihil aliud agamus, sed ut hujus tam salubris exercitationis nunquam obliviscamur, et ad eam identidem revertamur. Id quod nos Dominus et Apostolus ejus exemplo suo docuerunt. Christus enim et Apostolus non ita semper orabant, ut non etiam populos docerent; et signis ac prodigiis sermonem confirmarent; et tamen dici poterant semper orare, quia frequentissime orabant. Quomodo intelliguntur illa, *Oculi mei semper ad Dominum.* (Ps. xxiv.) Et: *Semper laus ejus in ore meo.* (Ps. xxxiii.) Et illud de Apostolo. *Erant semper in templo, laudantes et benedicentes Deum.* (Luc. xxvi.)

Jam vero fructus orationis praecipue sunt tres, meritum, satisfactio, et impetratio. De merito testimonium Christi habemus in Evangelio, *Dum oratis, non eritis sicut hypocritae qui amant in synagogis et in angulis platearum, stantes orare ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito, et Pater qui videt in abscondito, reddet tibi* (Matth. vi.) Quibus verbis non prohibet Dominus orationem in loco publico fi-

eri; nam et ipse publice oravit (Joan. xi.), antea quam Lazarum excitaret: sed prohibet orationem publicam, quando ea sit ut qui orat a multis videatur; idque ob inanem gloriae cupiditatem: alioqui etiam in templo possumus orare, et ibidem invenire cubiculum cordis, et in eo orare Patrem, *In abscondito.* Illud autem *Reddet tibi*, significat meritum: nam quemadmodum de Pharisaeo dixit, *Recepit mercedem suam*, id est, laudem humanam: sic de orante in cubiculo cordis et solum Deum respiciente, reddendam illi esse mercedem a Patre, *Qui videt in abscondito.* De satisfactione pro peccatis praeteritis, notum est ex usu Ecclesiae, in qua semper cum injungitur satisfactio, cum elemosyna et jejunio adjungitur oratio: imo vero saepe omittitur elemosyna vel jejunium, sed oratio nunquam omittitur. Denique quod sit impetratoria beneficiorum multorum, docet pulcherrime Sanctus Joannes Chrysostomus in duobus libris de oratione, ubi utitur similitudine manuum humanarum. Nam quemadmodum homo nascitur inermis et nudus, et egenus omnium rerum, et tamen queri non potest de Creatore, quia dedit illi manus, quae sunt organum, quibus potest homo sibi parare cibum, et vestes, et domum, et arma, et reliqua omnia: sic etiam homo spiritualis nihil potest sine ope divina, sed habet orationis virtutem, quasi organum organorum spiritualium, per quam facile potest omnia sibi parare.

Praeter hoc tres primarios fructus, sunt alii permulti. Nam in primis, oratio mentem illustrat. Neque enim fieri potest, ut homo mentis oculos in Deum, qui lux est, intente defigat, quin ab eo aliquantulum illustretur. *Accedite ad eum*, inquit David, *et illuminamini* (Psal. xxxiii.) Deinde, oratio spem et fiduciam alit, Quo enim aliquis cum alio frequentius loquitur, eo fidentius ad eum accedit. Tertio, inflammata oratio charitatem, et mentem ad majora dona recipiendam capaciores reddit, ut S. Augustinus affirmat. (Lib. ii. De serm. Domini in monte cap. 7.) Quarto, auget humilitatem et timorem castum. Nam qui ad orationem accedit, intelligit se Dei esse mendicem, ac per hoc humiliter coram eo apparere solet; et diligentissime cavet ne eum offendant, cujus ope in rebus omnibus eget. Quinto, gignit oratio frequens in animo orantis contemptum rerum omnium temporalium. Neque enim fieri potest ut non vilescant et sordescant omnia

terrena illi, qui coelestia ac aeterna assidue speculatur. Vide S. Augustinum in libro nono Confessionum. (Lib. ix. cap. 1. et 10.) Sexto, parit oratio delectationem incredibilem, cum per eam fiat ut incipiat homo gustare quam suavis sit Dominus. Quanta autem sit haec suavis, vel ex eo potest intelligi, quod nonnullos non solum pernoctare, sed etiam dies integros cum integris noctibus in oratione conjungere sine labore potuisse novimus. Denique, praeter utilitatem et voluptatem affert etiam oratio dignitatem atque honorem non exiguum oranti. Ipsi enim etiam Angeli animam illam honorant, quam cernunt tam familiariter, et tam crebro ad colloquium divinae Majestatis admittit. Vide S. Joan. Chrysost. libro primo De orando Deum.

Restat ut de ratione bene orandi aliquid dicamus, in qua re posita est praecipue ars bene vivendi, ac per hoc etiam ars bene moriendi. Nam quod ait Dominus: *Petite, et dabitur vobis.* (Luc. xi.) Et, *Omnis qui petit, accipiet;* declarat S. Jacobus in Epistola sua esse intelligendum cum conditione, si bene petamus. *Petitis, inquit, et non accipitis, eo quod male petitis* (Jac. iv.). Licebit ergo sic ratiocinari: Qui bene petit donum bene vivendi, utique accipiet; et qui bene petit perseverantiam bene vivendi usque ad mortem, et per hoc ipsam felicem mortem, sine dubitatione accipiet. Explicemus igitur breviter conditiones bonae orationis, ut discamus bene orare, bene vivere, et bene mori.

Prima conditio est fides, dicente Apostolo: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* (Rom. x.) cui consonat S. Jacobus: *Postulet in fide nihil hasitans.* (Jac. i.) Sed haec necessitas fidei non ita intelligenda est, ut necesse sit certo credere, Deum facturum esse, quod petimus, sic enim fides non raro falsa invenietur, ac per hoc nihil omnino impetraverit. Creandum igitur est Deum esse potentissimum, sapientissimum, optimum, fidelissimum: et prout posse, et scire, et paratum esse facere quod petimus, si deceat illum dare, et nobis expediat accipere quod petivimus. Hanc fidem postulavit Christus ab illis duobus caecis, qui curari desiderabant: *Creditis quia hoc possum facere vobis?* (Matth. ix.) Eadem fide oravit David pro filio aegrotante, nam non certo credidisse, Deum facturum, sed posse facere, quod pete-

batur, demonstrant illa verba: *Quis scit si forte donet eum mihi Dominus?* (II Reg. xii.) simili fide orasse Apostolum Paulum, ut auferetur ab eo stimulus carnis, dubitari non potest (II Cor. xii.); quoniam oravit ex fide, et fides ejus falsa fuisset, si certo credidisset Deum facturum fuisse quod eo tempore petiit; non enim tunc quod petiit impetravit. Neque alia fide orat Ecclesia, ut omnes Hæretici, Paganī, schismatici, denique mali Christiani convertantur ad poenitentiam; quos tamen certum est non omnes converti: de qua re vide Sanctum Prosperum in libris de vocatione gentium. (Lib. i. cap. 4.)

Altera conditio bonæ orationis, eaque valde necessaria, spes sive fiducia est. Quamvis enim non oporteat per fidem, quæ est opus intelligentiæ, certo statuere, Deum facturum esse quod petimus; oportet tamen per spem et fiduciam, quæ est actio voluntatis, firmiter adhaerere benignitati divinæ, et certo confidere, Deum facturum esse quod petimus. Hanc conditionem quæsiit Dominus in paralytico, cui dixit: *Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua.* (Matth. ix.) Eandem requirit Apostolus ab omnibus, cum ait: *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ ejus* (Heb. iv.). et multo antea Propheta Deum dicentem induxit: *Quoniam in me speravit, liberabo eum.* (Psal. xc.) Quia vero fiducia nascitur ex perfecta fide, ideo cum Scriptura requirit fidem in rebus magnis, adjungit aliquid pertinens ad fiduciam: hinc legitur apud Marcum: *Quicumque dixerit huic monti, Tolle et mitte in mare, et non hesitaverit in corde, sed crediderit quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei.* (Marc. xi.) De qua fide gignente fiduciam intelligitur illud Apostoli: *Si habuero omnem fidem ita ut montes transferam, etc.* (I Cor. xii.) Hinc scribit Joannes Cassianus in collatione de oratione (Collat. ix. cap. 32.), signum certum impetrationis esse, cum quis in oratione, certo confidit se accepturum quod petiit, et nullo modo in ea petitione hesitat, et lætitia spirituali orando perfunditur.

Tertia conditio est caritas, sive justitia, qua justificamur a peccatis; non enim certo impetrant beneficia Dei, nisi qui sunt ejus amici, sic enim loquitur David in Psalmis: *Oculi Domini super justos, et aures ejus ad preces eorum* (Psal. iii.), et in alio loco: *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exau-*

diet Dominus (Psal. lxy.) et in Testamento novo Dominus dicit: *Si manseritis in me, et verba mea, id est, præcepta mea, In vobis manserint; quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis* (I. Jo. iii.) et Discipulus dilectus: *Si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus apud Deum; et quicquid petierimus, accipiemus ab eo quoniam mandata ejus custodimus, et ea quæ sunt placita coram eo facimus.* (I. Jo. iii.) Neque huic doctrinæ contrarium est, quod publicanus petens a Deo indulgentiam peccatorum, justificatus discesserit: nam peccator poenitens non impetrat ut peccator, sed ut poenitens: ut peccator enim inimicus est Dei; ut poenitens amicus Dei esse incipit. Nam is qui peccat, facit quod Deo non placet: sed is quem peccasse poenitet, facit quod Deo maxime placet.

Quarta conditio est humilitas, quia is qui orat, non in sua justitia, sed in Dei benivolentia confidit. *Ad quem respiciam,* inquit Deus, *nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et tremulentem sermones meos?* (Is. lxvi.) Ecclesiasticus addit: *Oratio humiliantis se, nubes penetrabit; et non discedet, donec Altissimus aspiciat.* (Ec. xxxv.)

Quinta conditio devotio est, quæ facit ut qui orat, non negligenter oret, ut plerique facere solent; sed attente, sollicite, diligenter atque ardentem orat. Reprehendit enim Dominus graviter eos qui solis labiis orant. *Populus hic,* inquit Dominus per Isaïam, *labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* (Is. xxix, Matt. xv.) Oritur autem hæc virtus ex fide viva, et non solo habitu, sed in actu posita. Qui enim attente et firma fide cogitat, quanta sit majestas Dei, quanta vilitas nostra, quam magna res, quam petimus, vix fieri potest ut non cum summa humilitate, reverentia, devotione, ardore ad orandum accedat.

Placet hic adjungere duo sanctorum Patrum egregia testimonia. Sanctus Hieronymus in dialogo adversus Luciferianos, « Ad orationem, inquit, assisto, non orarem, si non crederem, sed si vere crederem, illud cor, quo Deus videtur, mundarem, manibus tunderem pectus, genas lacrymis rigarem, corpore inherescerem, ore pallerem, jacerem ad Domini mei pedes, eosque fletu perfunderem, crine tergerem, hæretum certo trunco crucis, nec prius omitterem quam misericordiam impetrarem, nunc vero creberissime in oratione mea, aut

CAP. VIII.

De octavo præcepto artis bene moriendi, quod est de jejunio.

per porticus deambulo, aut de fenore computo, aut abductus turpi cogitatione, etiam ea quæ dicta erubescenda sunt, gero. Ubi est fides? sicine putamus orasse Jonam? sic tres pueros? sic Daniele inter leones? sic certe latronem in cruce? » S. Bern. in Serm. de 4. modis orandi: « Omnino, inquit, oportet nos orationis tempore curiam intrare cœlestem, illam utique curiam, in qua Rex regum stellato sedet solio, circumdante innumerabili et ineffabili beatorum spirituum exercitu. Quanta ergo cum reverentia, quanta illuc humilitate accedere debet a palude sua procedens et repens ranuncula vilis? Quam tremebundus, quam supplex, quam denique humilis et sollicitus, et toto intentus animo, Majestati gloriæ in præsentia Angelorum, in concilio justorum et congregatione assistere poterit miser homuncio? In cunctis igitur actionibus nostris multa est opus animi vigilantia, sed præcipue in oratione. »

Sexta conditio perseverantia est, quam Dominus duabus parabolis propositis commendavit apud Evangelistam Lucam. (Luc. xi.) Prior est de illo, qui media nocte perrexit ad amicum, ut accommodaret ei tres panes: qui cum sæpe rejiceretur quod esset importunum tempus; tamen perseverans in petendo, obtinuit quod petebat. (Luc. xviii.) Posterior est de vidua, quæ interpellabat judicem, ut eam vindicaret de adversario suo, qui judex quamvis esset valde malus, et neque Deum timeret, neque hominem revereret; tamen victus perseverantia et importunitate mulieris, vindicavit illam de adversario suo. Ex his colligit Dominus, multo magis perseverandum nobis esse in oratione ad Deum, qui justus et benignus est. Atque ut addit Sanctus Jacobus *Dat omnibus affluenter, et non impropere* (Jac. i.); hoc est, *Dat liberaliter omnibus dona sua petentibus, Et non impropere* importunitatem, quod videlicet nimis sæpe molesti sint in petendo: Deus enim est sine mensura misericors. Addit S. Augustinus in Explicatione ultimi vers. Psalm. lvi. ad illa verba *Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam, et misericordiam suam a me;* « Si videris non esse amotam deprecationem tuam, securus es quia non est amota a te misericordia ejus. »

Sequitur ut de jejunio, secundum ordinem ab Angelo positum, brevier exponamus. Ac, omissis multis, quæ Theologi de jejunio disputant, ea solum afferemus, quæ ad rem nostram faciunt. Propositum nobis est artem bene vivendi exponere, quatenus ea ad artem bene moriendi viam sternit. Ad hanc artem tria illa sufficere videntur, quæ disputavimus de oratione, necessitas, fructus, et modus. Necessitas jejunii pendet ex duplici lege, divina et humana: de lege divina testis est Joel Propheta, qui ex parte Dei dicit: *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio et fletu, et planctu.* (Joel. ii.) Idem habetur ex Jona Propheta, qui testatur (Jon. iii.), Ninivitas ad placandum Deum prædicavisse jejunium et sacrum; et tamen nulla tunc erat lex positiva de jejunio. Idem intelligi potest ex verbis Domini apud Sanctum Mathæum: *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed Patri tuo, qui est in abscondito; et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* (Epist. xvi.)

Addamus unum vel alterum ex Patribus Sanctus Augustinus sic loquitur in Epistola ad Casulanum: « Ego in Evangelicis et Apostolicis litteris, totoque instrumento quod appellatur Testamentum novum, animo id revolvens, video præceptum esse jejunium: quibus autem diebus non oporteat jejunare, et quibus oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non invenio definitum. » (Epistol. xvi.) Sanctus Leo, in Sermone de jejunio decimi mensis. « Illa, inquit, quæ rerum futurarum figuras gerebant; impletis quæ significaverit, finita sunt: jejuniorum vero utilitatem novi Testamenti gratia non removit, et continentiam corpori atque animæ semper profuturam pia observatione suscepit. Quia sicut permanet ad intelligentiam Christianam, Dominum Deum adorabis, et illi soli servies, et cætera talia mandatorum: ita quod in eisdem libris de jejuniorum sanctificatione præceptum est, nulla interpretatione vacatur. » Hæc Sanctus Leo, qui non voluit significare, illis iisdem temporibus jejunandum esse Christianis quibus jejunabant Judæi: sed

præceptum jejunandi Hebræis traditum, observandum esse Christianis juxta determinationem eorum qui præsent Ecclesie, quod ad tempus et modum affinet. Quæ autem illa determinatio sit, notius est omnibus quam ut sit a me necesse declarari. Atque hæc de necessitate jejunii.

Porro fructus et utilitates jejunii facile demonstrabimus. Ac primum, utilissimum est jejunium ad animam præparandam ad orationem et rerum celestium contemplationem, ut Angelus Raphael significavit, cum ait: *Bona est oratio cum jejunio.* (Exod. xxxiv.) Sic Moyses quadraginta dierum jejunio animam præparavit, antequam ad colloquium Dei anderet accedere: sic Elias quadraginta dies jejunavit (III. Reg. xix.), ut cum Deo in monte Horeb, eo modo quo poterat, colloqui posset: sic Daniel jejunio hebdomadarum trium præparatur ad revelationes Dei recipiendos: sic Ecclesia in protestis magnarum celebratum jejunia instituit, ut Christiani paratiores reddantur ad vacandum rebus divinis. Porro sancti Patres hanc ipsam utilitatem jejunii passim prædicant. Consulat lector Sanctum Athanasium in libro de virginitate; Sanctum Basilium in oratione prima et secunda de jejunio; Sanctum Ambrosium in libro de Elia et jejunio; Sanctum Bernardum in sermone de vigilia Sancti Andree. Sed verba Sancti Joannis Chrysostomi ex homilia prima in Genesim, quæ pauca et illustria sunt, non gravabor adducere: «Jejunium, inquit Chrysostomus, animæ nostræ alimentum est, leves ei pennas, producit ut in sublime feratur, et summa contemplari queat.»

Altera utilitas jejunii est ad carnem edomandam, et hoc nomine jejunium valde placet Deo, cui placet ut carnem crucifigamus cum villis et concupiscentiis ejus, ut docet Apostolus in epistol. ad Galat., qui etiam hac ipsa de causa dicebat, *Custogo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicavero, ipse reprobus efficiar.* (Galat. v.) Nam de jejunio hæc verba exponunt Chrysostomus et Theophylactus in commentario, et Sanctus Ambrosius in Epistola ad Ecclesiam Vercellensem. Hanc utilitatem jejunii prædicant Sancti Patres, Cyprianus in sermone de jejunio, Basilus in oratione I. de jejunio, Chrysostomus homilia prima in Genesim, Hieronymus in Epistol. ad Eust. de custodia virginitatis, et

Augustinus libro primo confessionum, capite trigesimo primo, et Ecclesia universa ad officium horæ primæ, canit ex Hymno Sancti Ambrosii, «Carnis terat superbiam potus cibique pareitas.»

Tertia jejunii utilitas est ad Deum colendum: honori enim sibi ducit Deus, cum ejus causa jejunamus. Sic enim Apostolus loquitur in Epistola ad Romanos: *Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum,* Græce: *λογικὴν λατρείαν* id est, *Rationabile cultum.* (Rom. xii.) Et de hoc cultu loquitur Sanctus Lucas, cum de Anna vidua dicitur: *Non discendebat de jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die.* (Luc. vi.) Et ipsa magna Nicæna Synodus canone quinto vocat jejunium Quadagesimæ, mundum, et solemne munus, quod offertur ab Ecclesia Deo, quomodo etiam loquitur Tertullianus libro de resurrectione carnis, ubi sacrificia Deo gravia vocat seras et aridas escas. Et Sanctus Leo in sermone secundo de jejunio decimi mensis, «Pro consummata, inquit, perceptione omnium fructuum, dignissime largitori eorum Deo continentie libamen offertur.» Denique Sanctus Gregorius in homilia sexta decima scribit, per quadragesimale jejunium offerri Deo decimas et primitias vitæ nostræ.

Quarta utilitas jejunii est satisfactio pro peccatis. Id primum ostendunt exempla Scripturarum, Ninivitarum jejunio Deum placaverunt, ut Jonas testatur. (Jon. iii.) Idem Judæi fecerant, qui jejunantes cum Samuele Deum placaverunt, et victoriam de hostibus retulerunt. (I. Regum. vii.) Achab rex impius, jejunio et cilicio Deum ex parte placavit (III. Regum. xxi.) Hebræi tempore Judith et Esther non alio sacrificio (Judith. iv., Esther. iv.), quam jejunio, fletu et planctu apud Deum misericordiam invenerunt. Hanc eandem doctrinam veteres Patres perpetuo docuerunt. Tertullianus in libro de jejunio: «Sicut, inquit, primum usus cibi perdidit, sic jejunium Deo satisfaciat.» Sanctus Cyprianus in sermone de lapsis: «Iram, inquit, et offensam Dei jejuniis et fletibus, sicut monet ipse, placemus.» Sanctus Basilus oratione prima de jejunio: «Poenitentia, inquit, sine jejunio infructuosa, et otiosa est, per jejunium satisfactio Deo.» Sanctus Joannes Chrysostomus homilia prima in Genesim, «Deus, inquit, veluti pater indulgens hanc nobis, quæ per jejunium sit, curationem

invenit.» Sanctus Ambrosius in libro de Elia et jejunio: «Jejunium, inquit, culpa mors, excidium delictorum, remedium salutis est.» Sanctus Hieronymus in commentario ad caput tertium Jonæ: «Saccus, inquit, et jejunium arma sunt poenitentiae, auxilia peccatorum. Sanctus Augustinus sermone sexagesimo de tempore: «Nemo, inquit, pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia, jejunet.» Sanctus Leo sermone quarto de jejunio septimi mensis docet, jejunii sacrificio Deum placari. Sanctus Bernardus sermone sexagesimo sexto in Cantica: «Ego, inquit, interdum abstineo, sed abstinencia mea satisfactio est pro peccato, non superstitio pro impietate.»

Quinta denique utilitas jejunii est, quod est meritum, et ad beneficia divina impetranda multum valet. Anna uxor Elcanæ per jejunium, cum esset sterilis, filium habere meruit (I. Reg. i.), sic enim interpretatur Sanctus Hieronymus libro secundo in Jovinianum illa verba Scripturæ, *Porro illa flebat, et non capiebat cibum:* «Anna, inquit, inanem cibo ventrem filio meruit implere.» Sara iterum per jejunium triduanum a Dæmone liberatur, ut scribitur in libro Tobie. Sed est insignis locus in evangelio pro merito jejunii (Tob. iii.), sic enim Dominus loquitur: *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed Patri tuo qui est in abscondito, et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* (Math. vi.) Ubi verba illa, *Reddet tibi,* significant, reddet tibi mercedem: nam opponitur illis *Exterminant facies suas ut appareant hominibus jejunantes: Amen dico vobis, quæ receperunt mercedem suam.* Itaque hypocrite jejunantes recipiunt mercedem suam, laudem humanam; justi jejunantes recipiunt mercedem suam, præmium divinum. Neque desunt clarissima sanctorum testimonia Patrum. Sanctus Joannes Evangelista scripturus Evangelium, indixit solenne jejunium, ut gratiam recte scribendi accipere mereatur, ut S. Hieronymus tradit præfat. comment. in Math. et eum secutus venerabilis Beda in caput I. Joannis. Tertullianus in libr. de jejunio: «Etiam, inquit, sacramentorum agnitionem jejunia de Deo merentur.» Sanctus Ambrosius in Epistol. ad Eccles. Vere: «Qui sunt, inquit, hi præceptores novi, qui meritum excludunt jejunii?» Sanctus Athanasius in libro de virginitate: «Quisquis, inquit, ab

immundo spiritu vexatur, certum habere debet jejunio spiritus malos afflictos abscedere, vim jejunii metuentes.» Sanctus Basilus oratione prima de jejunio: «Jejunium, inquit, ad venturi sæculi mala fugienda, et ad assequenda bona utile est.» Sanctus Gregorius Nazianzenus in oratione de laudibus Sancti Cypriani, explicans quibus armis quedam Sancta Virgo Diabolum a se repulerit: «Jejunium, inquit, et humi cubationis pharmacum objecit.» S. Joannes Chrysostomus, sermone primo de jejunio: «Jejuna, inquit, quia peccasti; jejuna, ut non pecces; jejuna, ut accipias; jejuna, ut non pereant quæ accepisti.» S. Hieronymus in libro adversus Jovinianum, ex proposito disputat de merito jejunii. Sanctus Augustinus sermone sexagesimo secundo: «Jejunium, inquit, remedium est, aut præmium, hoc est, aut indulgentiam peccatorum, aut præmium regni cælestis acquirit.» S. Leo sermone primo de jejunio septimi mensis: «Per humilitatem, inquit, jejunii contra omnes hostes nostros divinum meremur auxilium.»

Habemus igitur necessitatem et fructum jejunii: reliquus est modus; id est ut breviter explicemus, quo modo sit jejunandum, ut jejunium nobis vere sit utile ad bene vivendum, ac per hoc etiam ad bene moriendum. Multi enim jejunant in diebus omnibus ab Ecclesia constitutis, videlicet in vigiliis, quatuor temporibus, in quadragesima: neque desunt qui sponte jejunent in Adventu, ut pie se præparent ad diem Natalis Domini: vel in sexta feria ob memoriam Passionis Dominicæ; vel in sabbato ad honorem Virginis Deiparæ. Sed utrum ita jejunent ut vere fructus jejunii consequantur, non sine causa queri potest. Finis primarius jejunii est mortificatio carnis, ut spiritus fortior evadat. Ad hunc finem necesse esset, modica et vili esca nutrir. Et quidem Mater Ecclesia hoc indicat, cum jubet non bis in die, sed semel tantum refici corpus; et refici non carnis aut lacticiis, sed herbis et leguminibus et aliis levioribus escis. Duobus verbis id Tertullianus in libro de resurrectione carnis expressit, cum cibum jejunantium esse dixit seras aridas escas. Certe illi ista non observant, qui quæ die jejunant, non minus comedunt in uno prandio, quam alii diebus in prandio simul et cœna, qui in prandio illo tam pretiosa feracula ex variis piscium generibus, aliisque cibis ad gulam irritandam aptissimis præparant, ut

non prandium lugentium et penitentiam, sed cœnam nuptialem ad multam noctem perventuram parare videantur. Qui sic jejunant, fructus jejunii sine dubio non consequuntur.

Sed neque illi fructum jejunii consequuntur, qui quamvis minus laute et magis sobrie comedant, tamen in diebus jejunii non magis sibi temperant a ludis et jocis, a rixis et contentionibus, a cantu lascivo et immoderata lætitia et quod gravius est, a flagitiis et facinoribus, quam aliis diebus, qui non sunt jejunio consecrati. Audi quid Isaias Propheta de hoc hominum genere dicat: *Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra, et omnes debitorum vestrorum repetitis. Ecce ad lites et contentiones jejunatis, et percussitis pugno impię. Nolite jejunare, sicut usque ad hanc diem, ut audiat in excelso clamor vester.* (Isa. LVIII.) Hæc Dominus in Hæbræis reprehendit, quod in diebus jejunii, qui sunt dies penitentię, voluntates suas, et non Domini voluntatem implere vellet: et quod debitoribus suis non solum debita dimittere nollent, sicut sibi a Deo dimittere postulabant; sed neque vellet dilationem aliquam debitoribus suis concedere. Item quod tempus, quod jejunantes in oratione ad Deum consumere debuisse, in litibus profanis, et in contentionibus consumebant. Denique quod non solum ut par erat, in diebus jejuniorum non vacabant spiritualibus studiis: sed peccata peccatis addentes, proximis suos impie percutiebant. Hæc similia cavere debent viri pii, si jejunia sua cupiunt esse Deo grata, et sibi utilia, sic ut sperare possint deinceps vitam bonam et mortem pretiosam. Restat eleemosyna ex tribus operibus, quæ Angelus Raphael apud Tobiam laudavit, et nobis omnibus ad imitandum proposuit.

CAP. IX.

De nono præcepto artis bene moriendi, quod est de eleemosyna.

De eleemosyna tria breviter explicanda sunt, necessitas, fructus, modus. Et quidem quod aliquid sit præceptum de eleemosyna faciendâ, nemo unquam in dubium revocavit. Nam etiam si nihil aliud haberemus, satis abunde sufficeret sententia Judicis justissimi et supremi, qui in extremo judicio iniquis dicit: *Discedite a me maledicti in*

ignem æternum, qui paratus est Diabolo et Angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare: sitivi, et non dedistis mihi potum; hospes eram, et non collegistis me; infirmus et in carcere, et non visitastis me. Et paulo post addidit: *Quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.* (Matth. XXV.) Ex quo loco possumus intelligere, ad eleemosynam faciendam non teneri nisi eos qui possunt eam facere. Nam ipse etiam Dominus non legitur ista opera fecisse, sed solum ex pecuniis sibi datis jussisse partem aliquam pauperibus donari; ut ex illo Evangelii loco potest intelligi ubi cum Dominus dixisset Judæ, *Quod facis, fac citius* (Joan. XII.) existimaverunt discipuli, imperasse Dominum Judæ, ut ex loculis quos portabat, egenis aliquid daret. Theologi tamen hoc præceptum contineri volunt illo præcepto decalogi: *Honora parentes*; alii in eo: *Non occides*. Sed non est necesse hoc præceptum in decalogo contineri, cum eleemosyna pertineat ad charitatem, præcepta decalogi sint præcepta justitię. Sed si omnia præcepta moralia revocari debeant ad decalog. probabilius est Alberti M. (in Sent. d. 13 art. 16.) sententia, qui præceptum de eleemosyna faciendâ revocat ad illud: *Non furaberis*, quoniam genus furti esse videtur non tribuere pauperibus quod debemus. Sed probabilius videtur sententia S. Thomæ, qui hoc præceptum reducit ad primum secundę tabulę, *Honora parentes.* (2. q. 32. art. 5.) Honor enim parentum non intelligitur eo loco sola reverentia: sed præcipue procuratio rerum necessaria ad vitam, quæ est eleemosyna quædam, quam debemus principali proximo nostro, ut explicat S. Hieronymus in commentario ad caput decimum quintum S. Matthæi. Ex quo intelligitur, deberi etiam eleemosynam aliis proximis nostris egentibus. Accedit, quod præceptum de eleemosyna non est negativum, sed affirmativum: inter præcepta autem secundę tabulę nullum est affirmativum, nisi primum, quod est, *Honora parentes*. Sed de his fusi disputare non est hujus loci. Atque hæc de necessitate eleemosynę.

Jam vero fructus eleemosynę copiosissimus est. Primum enim eleemosyna liberat a morte sempiternâ, sive id fiat per modum satisfactionis, sive per modum dispositionis ad gratiam, sive aliquo alio modo. Id enim manifeste docent Scripturę divinę. In libro Tobię sic legimus, *Eleemosyna ab omni*

peccato, et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras (Tob. VI.), et in eodem libro Angelus Raphael disertis verbis ait: *Eleemosyna a morte liberat, et ipsa est quę purgat peccata, et facit invenire misericordiam et vitam æternam.* (Tob. XII.) Daniel ad regem Nabuchodonosor ait: *Quamobrem, Rex, consilium meum placeat tibi, et peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordis pauperum* (Dan. VI.).

Deinde eleemosyna si fiat ab homine justo, et ex vera charitate, meritum habet æternę vitę; cujus veritatis testis erit Christus judex vivorum et mortuorum, cum in judicio dicat: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* *Esurivi enim, et dedistis mihi manducare* etc.; et infra: *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* (Matt. XXV.)

Tertio, eleemosyna vim habet cujusdam baptismi, peccata videlicet quoad culpam et penam simul delendi, dicente Ecclesiastico: *Ignem ardentem extinguit aqua, et eleemosyna resistit peccatis* (Ecc. III.) Aqua enim ignem penitus extinguit, ut nec fumus quidem supersit: atque hoc ipsum sancti Patres docent, Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus, Leo: Sanctus Cyprianus in sermone de eleemosyna sic ait: *Sicut lavacro aquę salutis gehenna ignis extinguitur, ita eleemosynis atque operibus justis delictorum flamma sopitur.*

Sanctus Ambrosius in sermone trigesimo primo: *Eleemosyna, inquit, quodam modo animarum aliud est lavacrum, sicut ait Dominus: Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis: nisi, quod salva fide dixerimus, indulgentior est eleemosyna quam lavacrum enim semel datur, et semel veniam pollicetur: eleemosynam autem quoties feceris, toties veniam promereris.* Sanctus Joannes Chrysostomus homilia vigesima quinta in Acta Apostolorum. *Non est, inquit, peccatum, quod non possit purgare eleemosyna, quodve non possit extinguere.* Sanctus Leo sermone quinto de collectis, *Eleemosyna, inquit, peccata delenti mortem perimunt, et penam perpetui ignis extingunt.* Hæc sane magna est eleemosynę prærogativa, et debet omnes homines ad amorem eleemosynę inflammare. Sed hoc non de quacumque eleemosyna intelligendum esse videtur, sed de illa dumtaxat, quæ ex magna contritione et magno charitatis ardore procedit; qualis

fuit Sanctę Marię Magdalenę, quæ lacrymis contritionis rigavit pedes Domini, et eleemosyna unguentis pretiosissimis pedes eosdem inunxit.

Quarto, eleemosyna fiduciam auget apud Deum, et gaudium spirituale producit. Quamvis enim id commune sit eleemosynę cum omni opere bono, tamen præcipue convenit eleemosynę, cum per eam Deo simul et proximo gratum præstemus obsequium: et sit opus, quod non obscure, sed apertissime dignoscitur esse bonum. Hinc est illud Tobię: *Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna omnibus facientibus eam* (Tob. IV.), et illud Apostoli: *Vinctis compassi estis, nolite itaque amittere confidentiam vestram.* (Hebr. X.) Denique, Sanctus Cyprianus in sermone de eleemosyna, eleemosynam vocat solatium grande credentium.

Quinto, eleemosyna conciliat benevolentiam multorum, qui pro benefactoribus Deum precantur, eisque vel gratiam conversionis, vel donum perseverantię, vel incrementum gratię, et glorię impetrant. Nam his omnibus modis intelligi potest verbum Domini: *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* (Luc. X.)

Sexto, eleemosynę dispositio est ad gratiam justificantem. De hoc fructu loquitur Salomon in Proverbiis, ubi dicit: *Eleemosynis et fide delicta purgantur.* (Prov. XV.) Et Dominus, audita liberalitate Zacchæi: *Ecce dimidium honorum meorum do pauperibus, et si quid aliquid defraudavi, reddo quadruplum;* ait: *Hodie salus domui huic facta est.* (Luc. XIX.) Denique in Actis Apostolorum legitur dictum fuisse Cornelio nondum Christiano, qui erat eleemosynarum multarum largitor: *Eleemosynę tuę ascenderunt in memoriam in conspectu Dei.* (Act. X.) Ex quo loco probat Sanctus Augustinus (Lib. I. de prædest. Sanct. cap. 7.) Cornelium per eleemosynas, impetrasse a Deo gratiam fidei Christianę, et perfectę justificationis.

Septimo denique, eleemosyna sæpe causa est ut crescant bona temporalia. Id quod affirmat Sapiens cum dicit: *Fœneratur Domino qui miseretur pauperis*; et rursus: *Qui dat pauperi non indigebit.* (Prov. XIX. Prov. XXVIII. Joan. VI.) Idem exemplo suo Dominus docuit, cum jussit discipulis, ut quinque panes et duos pisces quos solos habebant, distribuissent turbis, et effectit ut reciperent duodecim cophinos plenos fragmentorum panum et